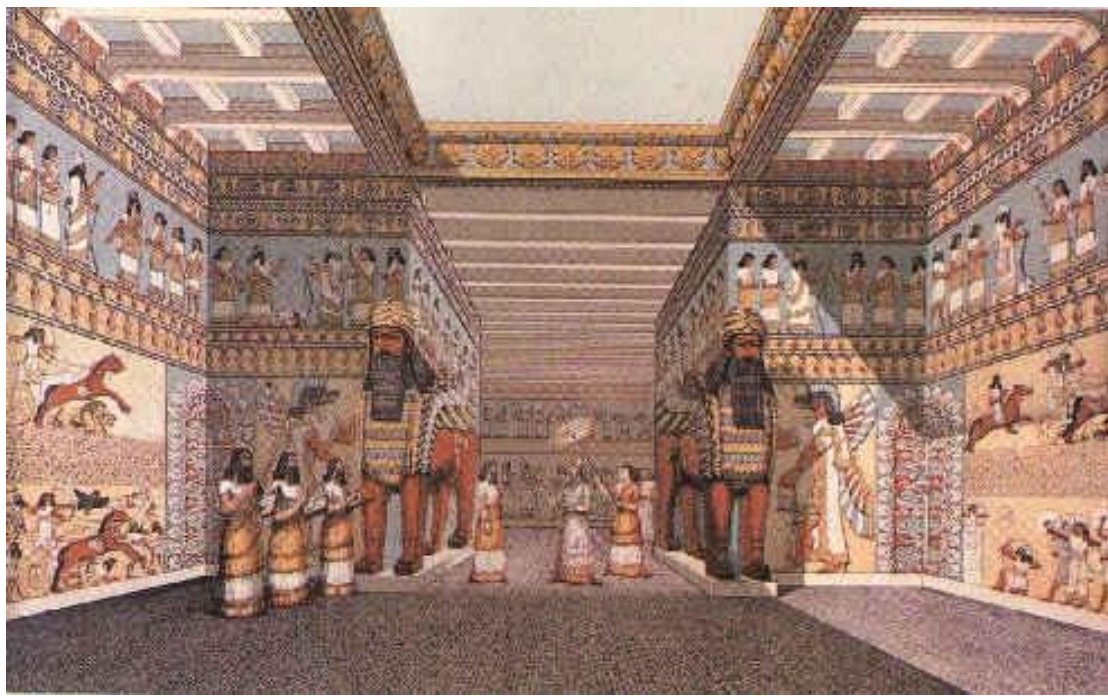

בית גוברין

פיסת חרס נוגעת ללב על הימים האחרונים למרד סנחריב, עיר אלף המערות, זירת גלדיאטורים תחזיר אותנו לימיו של ספרטקוס, ראשון המבצרים של המסדר ההוספיטלרי, על זה ועוד במאמר הבא על שפלת יהודה

ניווה ולכיש

את הטיוול הפעם, נתחיל בצפון עירק... בחפירות העיר ניווה, בירת אשור.

בשנת 1838 חפר אוסטן הנרי ליירד, חוקר בריטי, חפירות ארכיאולוגיות בארמון סנחריב בניווה. ליירד מצא בחדרים מרכזיים בארמון תבליטי ענק. בתבליטים מתוארים חיילי אשור כובשים את **לכיש באכזריות**, מגלים את התושבים ומביאים אותם בפני סנחריב. ברקע - צמחייה אופיינית לארץ ישראל: ענפי גפן, תאנה, זית ודקל. בצד התבליטים, כתובת בכתב יתדות בה נאמר: " **העיר לכיש עובר לפניו**". התבליטים נקראים "תבליטי לכיש" והם מהווים תיאור חזותי יחיד במינו של עיר ביהודה, תושביה ומגיניה בתקופת הבית הראשון.

תבליטים אלו הם מן **התבליטים היפים ביותר המתארים עיר בישראל** וכיבושה והם מוצגים כיום במוזיאון הבריטי בלונדון. העתקים של התבליטים מוצגים במוזיאון ישראל בירושלים.

מהו הרקע לכיבוש האכזרי? מדובר על שנת 701 לפנה"ס. בתקופה זו הייתה אשור הממלכה האדירה ביותר במזרח הקרוב. תחום שלטונה השתרע מן המפרץ הפרסי וגבול פרס במזרח עד ארמניה בצפון, ועד גבולה של מצרים במערב. עוצמתה של אשור באה לה במידה רבה מצבאה המעולה, שהצטיין בכושר הסבילות שלו, באכזריותו ואמצעי הלחימה המפותחים שברשותו. העיר לכיש הפרה חוזה עם אשור- היא כרתה ברית עם ערי מדינה (ירושלים, צור וצידון). על רקע זה יצא מסע הנקמה של סנחריב. ראו ספר מלכים ב', פרק יח': "**יג ובארבע עשרה שנה למלך חזקיה, עלה סנחריב מלך-אשור על כל-**

ערי יהודה הבצרות--ויתפשים. יד וישלח חזקה מלך-יהודה אל-מלך-אשור לכישה לאמר חטאתי, שוב מעלי--את אשר-תתן עלי, אשא; וישם מלך-אשור על-חזקה מלך-יהודה, שלש מאות כפר-כסף, ושלשים, כפר זהב. טו ויתן, חזקה, את-כל-הכסף, הנמצא בית-יהוה; ובאצרות, בית המלך."

מובטחני כי העיר נינווה הייתה חביבה גם על אלוהים! לראייה- אלוהים ציווה על יונה הנביא ללכת אל נינווה ולבשר לתושביה כי עלתה רעתם לפני הבורא. בצעד חריג לאנשי הנבואה יונה סירב לשליחות האל וברח. כפי הנראה מדובר היה בעיר עשירה ותושבים שידעו לפנק את עצמם בתענוגות אסורים. ביקור בנינווה הוא אחד מחלומותי, אבל להגשימו אוכל רק כשישורר השלום... פיסת מידע מעניינת וסגירת מעגל - למרגלות קברו של יונה הנביא (גבעת יונה, שבצפון אשדוד), זורם נחל... נחל לכיש! (מידע זה הובא לידיעתי ע"י העורך אמיר שלום שהפעם כמעט שייכת מחדש את כל המאמר)

שפלת יהודה משתרעת ממערב להרי יהודה ונופה הוא נוף של אזור גבעות עגולות, בנויות סלע לבן, רך, מתפורר. זהו אותו החומר ממנו מייצרים את ה"גיר" איתו כתבו המורים על הלוח. אלא שהחומר ממנו עשוי ה"גיר", איננו גיר! גיר הוא סלע קשה, ואילו חומר ה"גיר": הוא קירטון רך, כזה שממנו בנויות הגבעות של שפלת יהודה. הקירטון הוא חומר שנשחק ונסחף בקלות וכך נוצר נוף של גבעות מעוגלות, בעלות מדרונות מתונים.

המערות

מאז ימי קדם ידע האדם לנצל את תכונות הסלע בשפלה לחציבת מערות. המערות שימשו למגוון רחב של מטרות: **מגורים, בורות מים, מחסנים, בתי-בד ויקבים, גידול יונים וקבורה.** מהמערות הגדולות, שצורתן פעמון, נחצב חומר גלם ששימש לבנייה. סוג אחר של מערות, שזוכה לפרסום נרחב ומצית את דמיונם של מטיילים רבים, הן מחילות המסתור. מתוך מערות אלו, כך משערים, הגיחו לוחמיו של בר-כוכבא ותקפו את לגיונות הרומאים שנשלחו לדכא את המרד.

מערות הקולומבריום

פירוש המילה "קולומבה" הוא יונה. ממנה נגזרה המילה "קולומבריום"- שובך יונים ענק. באיזור בית גוברין ומרשה שנזכר בהמשך התגלו מספר עצום של מערות, אך מתקנים כאלה התגלו גם במצדה ובמקומות אחרים.

מדוע גידלו באזור זה יונים?

מזון – באותם ימים חסרי מקררים, הבשר היה יקר מאוד והיה קושי בשמירה על טריותו. אחד הפתרונים היה צריכת בשר שמקורו בחיות קטנות. היונים היוו חיה אידיאלית. פולחן – יונים הן זולות לגידול מאחר והן משיגות את רוב מזונן בעצמן. לפיכך הן היו הקורבן הזול ביותר שניתן היה לרכוש. השימוש במערות כקולומבריום הוא למעשה שימוש משני: החללים היו תוצר של מחצבות בהן חצבו אבני קירטון לבניה אולי לעיר הסמוכה ואולי שווקו אותן להרי החוף, עזה, אשקלון, אשדוד בתום החציבה היה קל וכלכלי להסב את החלל לשימוש משני מאשר לבנות שובך יונים עילי. התופעה של גידול יונים במערות נמשכה עד התקופה הערבית הקדומה. עד היום יש במצרים מתקנים עיליים לגידול יונים לצורך שימוש שלשת ולפולחן

בבית גוברין ובסביבתה נחצבו מאות מערות, חלקן במערכות מורכבות ומרשימות מאין כמותן והאזור מכונה ארץ אלף

המערות. המערות יוצרות מבוך ענק של אולמות וחללים גדולים מתחת לפני הקרקע. האזור משתרע על פני כ-5,000 דונם. הסלע רך אך עמיד יחסית לבליה, ובאזור נתגלו מערות שחצב האדם כבר בימי קדם לשימושים שונים ומגוונים: מחצבות, מערות קבורה, מחסנים ובתי מלאכה, מחילות מסתור וכפי שראינו- גידול יונים.

מערות בית גוברין

בית גוברין

בית גוברין נזכרת כנראה לראשונה אצל יוסף בן מתתיהו (מלחמות היהודים, ד') ככפר בלב אידומיאה. בעת ההיא כבר עברה שם כנראה הדרך הראשית מירושלים לדרום מערב.

בברכת יצחק את עשיו נאמר: **"...משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל..."** לפי הדרש בבראשית רבה **"משמני הארץ יהיה מושבך - זו איטליה של יוון, ומטל השמים זו בית גוברין"**. מקור השם הוא ארמי: **בית גובריא**. בתלמוד נרמז על הענקים אשר התגוררו לפנים במערות הגדולות ועליהן דרשו: **"בית גובריא - כי שם נפלו חלל כגיבורים"**.

בשנת 200 הפכה בית גוברין לעיר מושבה רומאית בשם אלבתרופוליס. השטח שהיה בשליטתה של העיר השתרע בין עין גדי לגרר, והיה התחום הגדול ביותר שהיה תחת שליטתה של עיר מן הערים בארץ ישראל בתקופה ההיא.

בשנת 1100 בקירוב נכבשה בית גוברין בידי הצלבנים. הם קראו לה בית גיבלין או גיבלין. בשנת 1136, לערך, בנה שם המלך פולק ד'אנז'ו עיר שנמסרה למסדר ההוספיטלרים.

בעיר עדויות מרשימות אותן ניתן לראות מן האוויר: האמפיתיאטרון מהתקופה הרומית, והכנסייה והמצודה מן הצלבנית.

בית גוברין מימין הכנסייה הצלבנית משמאל האמפיתאטרון הרומי

האמפיתאטרון

הרומאים בנו את התיאטראות כאחד הנדבכים של אסטרטגית ה-"לחם ושעשועים": **תנו לעם שעשועים ולחם חינם אין כסף**, והם ישכחו את צרותיהם ולא ימרדו. בשנת 80 לפנה"ס, ביום שחנך טיטוס את הקולוסאום נטבחו במלחמת הגלדיאטורים 5000 חיות ביום אחד.

האמפיתאטרון הסמוך לכנסייה יכול היה להכיל כ-3000 איש בקירוב, והוא היה **האמפיתאטרון היחיד בארץ ישראל ששימש לקרבות גלדיאטורים**.

הקיסר, כאשר אגודלו מכון למעלה – "MITE" – המשמעות היא להשאיר הלוחם בחיים (עד הקרב הבא), וכאשר אגודלו מכון מטה – "YUGOLA" – הפקודה להרוג את הלוחם.

גלדיאטורים

"גלאדיוס" - חרב בלטינית היא מקור השם גלדיאטור. מדובר בלוחם ברומא העתיקה ובמקומות אחרים שעסק במופעי בידור, שכללו קרבות בין הגלדיאטורים לבין עצמם או בין הגלדיאטורים לבין חיות מסוכנות. לעתים קרובות הסתיימו קרבות אלה במות הגלדיאטור. לרוב הגלדיאטורים היו עוזרים שהגיעו לתפקיד לאחר שנידונו לעבדות כעונש על פשעים מסוימים, או שהיו שבויי מלחמה; היו אף כאלה שהיו מועסקים כעוזרים בתשלום. באמפיתאטרון הוצגו מופעי דם רבים ומגוונים: אדם מול חיה, ננס מול אישה, כושי מול כושי ועוד הקהל ניכנס חינם ואף חולקו כיכרות לחם להמונים.

בעקבות המרד היהודי הגדול, **בתי הספר לגלדיאטורים קיבלו כמות גדולה של יהודים**

גם נשים החלו להופיע בתור **גלדיאטריקס** (Gladiatrix), בתור "סמנים אקזוטיים של מופע מפואר במיוחד". בשנת 66 לספירה, נירון גרם לנשים, גברים וילדים אתיופים להילחם כדי להרשים את טירידאטס הראשון, מלך ארמניה. ידוע הסיפור על אישה בשם "Mevia", שצדה חזירי בר בזירה "עם חנית ביד ושדיים חשופים"

ואצלנו יש את ריש לקיש (אחד הגלדיאטורים האמוראים החביבים עלי - מיד תבינו למה..)

ריש לקיש נודע כבעל גוף חסון וחזק. לפי מסכת גיטין, ריש לקיש "מכר את עצמו ללודים" ובזמן מאוחר יותר, הפך לראש חבורת שוודים. בתלמוד הבבלי מסופר על חזרתו בתשובה של ריש לקיש (שימו לב למניע...):

**פעם אחת היה רבי יוחנן רוחץ בירדן. ראהו ריש לקיש וקפץ אחריו לתוך הירדן.
אמר לו רבי יוחנן: "כוחך לתורה"
אמר לו ריש לקיש: "יופיך לנשים" (שכן רבי יוחנן היה יפה תואר)
אמר לו רבי יוחנן: "אם תחזור בכך, אתן לך לאישה את אחותי, שהיא יפה ממני!"**

לאחר שהסכים ריש לקיש לחזור ללימודיו, נתן לו רבי יוחנן את אחותו לאישה והחל גם ללמד אותו תורה. ועליו נאמר:
"הרואה את ריש לקיש בבית המדרש, כאילו עוקר הרים וטוחנם זה בזה"

המבצר מן התקופה הצלבנית

פולק מאנז'ו, מלך ממלכת ירושלים בנה את מבצר בית גוברין ובשנת 1136 העניק את הבעלות והשליטה עליו ועל כמה נחלות סמוכות למסדר יוחנן הקדוש מירושלים. כך נולד ראשון המבצרים של המסדר ההוספיטלרי שהפך לאב טיפוס של המבצרים ההיקפיים. פעולה זו היוותה תקדים בממלכה ונבעה מהזדקקות הממלכה למסדרים הצבאיים בשל הצורך לבצר את גבולה הדרומי של הממלכה מול מעוז האויב המוסלמי באשקלון.

המבצר אשר נבנה בבית גוברין, שוכן בקו המגע בין שפלת יהודה הגבוהה לשפלת יהודה הנמוכה, שלאורכו עברה הדרך מירושלים לדרום. כמצוין, היה המבצר לראשון מבין שרשרת המבצרים אשר ביצרו את הממלכה מדרום ובודדו את אשקלון המוסלמית, את איבלין (יבנה), את המבצר הלבן (תל צפית) ואת עזה. נוסף על השיקולים האסטרטגיים, נבנה המבצר במקום זה בשל שתי בארות מים זמינות ובשל חומרי גלם רבים לבנייה שנותרו משרידי היישוב הקדום.

המבצר השתרע על שטח של כ-25 דונם והוקף בשלוש רצועות הגנה חיצוניות: חפיר, חומה חיצונית וחומה פנימית. במרכז המבצר הוקמה מצודה פנימית ולצדה נבנתה כנסייה בסגנון בזיליקה.

מרשה

מרשה הייתה אחת מערי שבט יהודה בימי בית ראשון והיא נזכרת במקרא ככזו בספר יהושע. כמו ערים אחרות בשפלת יהודה (לכיש, עזקה, מורשת גת ועוד) נפגעה גם מרשה בעת מסע סנחריב מלך אשור ליהודה. במאה ה-6 לפנה"ס מרד צדקיהו מלך יהודה בשלטון הבבלי, ונבוכדנאצר מלך בבל כבש את הארץ מחדש והגלה את תושביה. באותה העת, עם חורבן בית ראשון, התרוקנה גם מרשה מתושביה היהודים.

לאחר גלות בבל התיישבו באזור אֲדוּמִים ועקב כך נקרא האזור כולו במהלך התקופה הפרסית וההלניסטית (המאות 6 עד 1 לפנה"ס) בשם "אדומיאה".

לעיר הגיעו במהלך הזמן גם פיניקים, ולאחר כיבושי אלכסנדר מוקדון (332 לפנה"ס) התפתחה בעיר קהילה יוונית, שהורכבה מאזרחים ואנשי צבא בדימוס. כך נוצרה במרשה עיר נכרית עם שילוב תרבויות.

בימי מרד החשמונאים (המאה 2 לפנה"ס) היוותה העיר בסיס להתקפות היוונים על צבאו של יהודה המכבי. השליט החשמונאי יוחנן הורקנוס כבש את העיר בשנת 112 לפנה"ס, וגירר את תושביה. מרשה התנגדה לכיבוש ולגירור וספגה מכה קשה שלאחריה הלכה העיר ודעכה.

בסביבת העיר מערות רבות מסוגים שונים, כשהסוג המעניין והמסקרן ביותר הוא מערות הקולומבריום שתיארנו לעיל.

תל גודד

השם "גודד" נגזר מצליל שמו הערבי של האתר - תל ג'דידה. נהוג לזהותו עם העיר המקראית מורשת גת, מקום הולדתו של מיכה הנביא: "דָּבַר ה' אֲשֶׁר הָיָה אֶל מִיכָה הַמֶּרְשֵׁתִי, בְּיָמֵי יוֹתָם, אֶחָז, יַחֲזַקְיָה, מַלְכֵי יְהוּדָה, אֲשֶׁר חָזָה עַל שְׁמֶרֶן וַיְרוּשָׁלַם" (מיכה פרק א', א). אולם אין הסכמה מלאה על כך ש"מורשת גת" אכן שכנה במקום זה; יש סבורים שמיכה נקרא "מרשתי" משום שהוא ממרשה הסמוכה, ואילו "מורשת גת" הוא ביטוי סמלי בנבואתו: "לִכֵּן תִּתְּנִי שְׁלוּחִים עַל מוֹכָשֵׁת גַּת בְּתֵי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל" (מיכה א', י"ד).

תל בורנה

חשיבותו של התל נעוצה בראש ובראשונה במיקומו באזור, שהיווה בעבר גבול גיאוגרפי, פוליטי ואתני. החשיבות של הובחנה כבר בעבר ומחקרים היסטוריים וגיאוגרפיים-היסטוריים רבים התייחסו אליו וביקשו לזהותו עם אחת מן הערים בשפלת יהודה, הנזכרות במקרא. רובם הציעו לזהותו עם העיר לבנה. עיר זו נמנית עם ערי השפלה שנכבשו על-ידי יהושע (יהושע י', 29-32) ועם ערי הלזוים (יהושע כא, 13); זוהי גם עיר הולדתה של חמוטל, אשתו של המלך יאשיהו (מלכים ב' כד, 18). ממכלול האזכורים השונים של לבנה במקרא, עולה כי הייתה עיר בגבולה המערבי של ממלכת יהודה – עובדה העולה בקנה אחד עם מיקומו של תל בורנה. התל נחפר לראשונה בקיץ 2010 ומן הממצאים עולה חיזוק ראשוני לזיהויו עם העיר לבנה הנזכרת במקרא בספרי יהושע.

תודות :

לעמיר שלום על העריכה .

ליאנה מרקשייד הטייסת .

לדודי הולנדר על קובץ מנחתים

עד הפעם הבאה- נתראה!!!

אבי הרטמן

קישור לסרטון: [לחץ כאן](#)

להורדת המסלול בפורמט Google Earth: [לחץ כאן](#)

להורדת המסלול בפורמט עמוד ענן: [לחץ כאן](#)

להורדת מנחת אינטל : [לחץ כאן](#)

להורדת מנחת לכיש : [לחץ כאן](#)

למזג אויר בקעת במנחת אינטל : [לחץ כאן](#)

למפת Googel Maps : [לחץ כאן](#)